

доктор філософських наук,
кандидат юридичних наук,
професор, академік, Заслужений діяч науки і техніки України,
завідуючий кафедри загальноправових дисциплін
та міжнародного права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова,
(Одеса, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті досліджено особливості і тенденції розвитку сучасної правотворчості в умовах трансформації суспільства.

Ключові слова: сучасна правотворчість, система законодавства, якісні закони, тенденції розвитку правотворчості, трансформації суспільства.

На думку Гегеля, філософія особливо потрібна в ті періоди, коли відбувається переворот у політичному житті суспільства, тому що думка завжди передують діяльності перетворює її. Важливість філософських категорій для пізнання сутності правотворчості полягає в тому, що з їхньою допомогою вільний підхід до оцінки фактів, подій, явищ, запобігти відриву теорії від практики сповзанню до повнот емпіризму, до простого нанизування фактів, догматичного, начотницького підходу до складних явищ суспільного життя.

Крім того, досліджуючи сутність і генезис поняття «правотворчість», необхідно зосередитися на аналізі співвідношення філософських категорій змісту і форми. Зміст - це внутрішня сутність предмета, сукупність його частин в їхній взаємодії на певному етапі його розвитку. Все, що відображається в понятті «зміст», вбирає і себе й те, що відображається в «сутності», але в її конкретному вигляді. Тим часом кожний предмет, маючи певний зміст, має разом з тим вираження в певній формі. Форма - внутрішня організація змісту предмета. Інакше кажучи, кожне явище, поди виступає як єдність змісту і форми: зміст будь-якого явища, події є оформленим, а форма - змістовною.

Сутність правотворчості можна зрозуміти, лише звертаючись до даних багатьох наук: філософії, правознавства, історії, соціальної психології, педагогіки, логіки та інших. Це вимагає знання сучасних досягнень соціальної філософії та загальної теорії держави й права. Без цього не можна створити національну правову доктрину законодавчого забезпечення сучасних процесів державотворення і правотворення в Україні.

За своєю сутністю правотворчість постає як системоутворюючий фактор у механізмі правової регуляції життя суспільства та динамічного розвитку права, засіє постійного корегування масштабів характеру безпосереднього правового регулювання суспільних відносин з чітко визначеним порядком здійснення правотворчих дій у формі певних стадій [1, с. 7].

За радянської доби в юридичній літературі дану проблему розробляли такі відомі правознавці, Н. Абдулаєв, С. Алексєєв, М. Венгеров, Б. Дрейшев, В. Казимирчук, Д. Керимов, Д. Ковачев, В. Кудрявцев, М. Маліков, О. Міцкевич, П. Недбайло, А. Піголкін, С. Полєніна, І. Самощенко, Ю. Фаткулін, Р. Халфі, Л. Явич та ін. Проте, в полі зору науковців знаходяться проблеми, пов'язані переважно з загальними проблемами правотворчості як засобу правового регулювання, юридичної техніки, ефективності законодавства тощо. Сьогодні наукові здобутки минулих років потребують відповідного перегляду та аналізу з огляду на сучасні демократичні зміни що відбуваються у різноманітних сферах життя суспільства та держави, з огляду на зміни наукової доктрини щодо сучасного праворозуміння, на євроінтеграційний курс державної політики тощо.

На сучасному етапі дослідження даних питань доповнюються працями українських теоретиків права, зокрема: І. Биля, С. Бобровник, Ю. Бойко, Ж. Дзейко, Т. Данильченко, Є. Євграфової, Н. Железняк, В. Журавського, О. Зайчука, Ю. Заніка, А. Колодія, О. Копилєнка, С. Легуші, Г. Мурашина, Н. Оніщенко, А. Олійник, Н. Пархоменко, П. Рабіновича, О. Скакун, В. Стеценка, Н. Стюпіної, В. Шаповалова, Ю. Шемшученка, С. Шевчука, В. Шишко, О. Ющика та ін.; а також російських дослідників, серед яких І. Бачило, С. Дробязко, В. Кудрявцев, О. Малько, М. Марченко, В. Нерсесянц, В. Платонов, А.

Соколова, Ю. Тихомиров та ін. Вказані правники зосереджують значну увагу на дослідженні таких аспектів правотворчості, як: соціальні аспекти правотворення, принципи та види правотворчості, нормотворча діяльність та проблеми систематизації законодавства, законотворчість та законодавча техніка, етична культура юристів, правотворчість як ефективний засіб міжнародно-правового регулювання тощо.

Законотворчості в умовах демократичних соціальних змін приділяли увагу такі зарубіжні вчені, Н. Абейсекерс, І. Бентам, Р. Дельнуа, Б. Роберт, А. Сайдман та ін.

Не зважаючи на зазначене, дана проблема потребує дослідження не лише на теоретичному рівні, а у практичній площині. З урахуванням потреб сьогодення потребують подальших ґрунтовних досліджень питання діалектичної взаємодії правотворчості та реалізації права, реалізації принципу верховенства права та демократизму в правотворчій діяльності, визначення мети, факторів та функцій правотворчості. В світлі сучасних демократичних перетворень у суспільстві. Недостатньо дослідженим та впровадженим залишається питання етичної відповідальності осіб, які займаються правотворчою діяльністю тощо.

Отже, дослідження названої проблеми потребує її комплексного аналізу з урахуванням нових напрямів розвитку вітчизняної юридичної науки, переосмисленням наукових поглядів минулого, вирішенням теоретико-прикладних аспектів даного питання.

Цілями правотворчості є створення якісного законодавства та забезпечення ефективності його реалізації у суспільних відносинах; забезпечення зрозумілості змісту' нормативно-правового акту та його доступність для громадян та ін.

Правотворчість - це категорія, яка притаманна як національному, так і міжнародному праву, і що у міжнародному праві вона являє собою форму (спосіб) узгодження волі держав, як учасників міжнародного спілкування або членів міжнародних організацій, або як спосіб надання правової форми волевиявленню міжнародних організацій.

З метою вдосконалення правотворчого процесу в Україні, адаптації законів й інших нормативно-правових актів до європейського законодавства необхідно розробити механізм із забезпечення виконання цієї роботи, Мета механізму — поліпшити порядок розроблення, прийняття й реалізації нормативної продукції, виробити єдині правила адаптації правових норм з урахуванням вимог європейського законодавства.

Оскільки будь-який ратифікований Україною міжнародний акт стає, відповідно до ст. 9 Конституції України, частиною національного законодавства України, тому немає потреби дублювати їх у будь-яких інших законах. У національне законодавство необхідно вносити обов'язкові положення, нормативи й стандарти, викладені в безпосередньо прийнятих компетентними органами ЄС нормативно-правових актах, зокрема в директивах ЄС, але враховуючи доцільність для України, з огляду на можливі економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм.

Питання запозичення слід вирішувати таким чином: 1) не дублювати у законах норми, що містяться у міжнародних нормативних актах, що набули статусу частини національної правової системи у встановленому порядку, а відсилати до них, як до норм прямої дії, що вищі за юридичною силою, ніж будь-які, окрім конституційних; 2) проводити своєчасну нормотивізацію положень загального характеру, що містяться в імплементованих міжнародних нормативно-правових актах на рівні загальних і спеціальних законів внутрішнього законодавства з метою уникнення прогалин та колізій у національній правовій системі, що можуть виникнути внаслідок зазначеної вище рецепції норм міжнародного права [2, с. 205-211].

Принципи правотворчості можна класифікувати на дві групи: основні (засадничі) принципи, на яких засновується правотворча діяльність у цілому незалежно від її виду, суб'єктів та сфери регулювання (верховенство права, демократизм, законність, гуманізм, науковість, професіоналізм); та допоміжні (другорядні), які можуть слугувати основою правотворчої діяльності залежно від конкретного виду даної діяльності, специфіки відповідної галузі регулювання суспільних відносин.

Основними напрямками удосконалення правотворчої діяльності та подальшого розвитку законодавства України є оперативне реагування на зміни у суспільному житті з боку

законодавця та своєчасне оновлення законодавства; підготовка та реалізація концепції змін (реформування) певних галузей (підгалузей) законодавства; постійний соціально-правовий моніторинг нормативно-правової бази; послідовність у виробленні концептуальних підходів до законотворчості; удосконалення правового моделювання як ефективного засобу нормативно-правової уніфікації у правотворчій діяльності; наукова обґрунтованість законодавчих актів та соціальної доцільності їх запровадження; удосконалення механізму народного обговорення законопроектів та оптимального врахування його результатів у нормотворчості державних органів; урахування світового досвіду по запровадженню відповідних заходів у нормопроектіванні тощо [3, с. 64-65].

Існуючі в Україні етичні норми, що відображені, зокрема, в «Загальних правилах поведінки державного службовця», у «Тимчасовому Регламенті Верховної Ради України» та деяких інших нормативно-правових актах, потребують суттєвого допрацювання з урахуванням критичної, на наш погляд, політичної ситуації, особливо пов'язаної з відсутністю у значній частині парламентаріїв етики своєї професійної діяльності та покликання, а також з урахуванням позитивного досвіду минулих років та іноземної практики у даній сфері. Особливу увагу потрібно звернути на конкретизацію засобів відповідальності народних депутатів за порушення етичних правил та вимог, відпрацювання механізму застосування відповідними державними органами такої відповідальності.

Кодекс парламентської етики повинен бути розроблений з метою створенні ефективної законодавчої діяльності депутатів парламенту, встановлення засад поведінки парламентаріїв і забезпечення, відповідно до загальноприйнятих етичних норм, поваги до вітчизняного парламентаря, його високого авторитету' у суспільстві, визначення порядку вирішення етичних конфліктів та засобів відповідальності зі порушення етичних норм і вимог.

Отже, аналізуючи питання теорії та законодавчої практики, які визначають морально-правові засади діяльності та поведінки осіб, що займаються правотворчою діяльністю, можна виокремити єдині, спільні критерії та принципи, на яких має ґрунтуватися ефективна, творча та відповідальна робота вказаних осіб.

Це високий рівень правосвідомості та правової культури, визнання соціально цінності права, поваги до прав людини, професіоналізм, компетентність, чесність принципів, неупередженість, відчуття особистої відповідальності, знання юридичної техніки, знання політики та законодавства, конфіденційність добросовісне відношення до своїх професійних обов'язків тощо.

Таким чином, виходячи з цього можна сформулювати власне визначення етики правотворчої діяльності як різновиду професійної етики - це сукупність вимог, правил, приписів суспільства і держави, що визначають моральні якості особистості фахівців (а саме - державних службовців (інших професійних груп та фахівців), як займаються правотворчою (нормопроектною) діяльністю), та їх ставлення до своїх професійних обов'язків, виходячи із специфіки вказаної діяльності.

Правотворчість у перехідному суспільстві є однією зі складних проблем, ш: стоїть перед вченими-правознавцями і юристами-практиками у країнах, ще трансформуються від тоталітаризму до демократії, правова реальність становить комбінацію тоталітарної правової системи, що руйнується, і правової системи демократичного суспільства, що народжується. Іншою особливістю правотворчості в посттоталітарному суспільстві є те, що вона здійснюється в умовах хаосу чи дезорганізації перехідного суспільства та його правової системи. За таких умов частина суб'єктів суспільства виявляється здатною пристосовуватися до нових політико-правових цінностей і норм, дістати нового соціального статусу і місце в економічній і політичній структурах, що формуються. Інша частина невзможі чи не бажає приймати нові цінності, норми, зразки поведінки і поповнює лави маргіналів [4, с. 10].

Політичними передумовами маргіналізації та маргінальної криміналізації суспільства виступають: 1) слабкість держави і бездіяльність її керівництва. 2) непрофесіоналізм політичної еліти; 3) політичні репресії; 4) кримінальність влади, створення макроекономічних передумов зубожіння основних груп населення; 6) нездатність держави

формувати високоморальну духовну атмосферу суспільства.

Потрібні радикальні заходи, спрямовані на покращення економічної ситуації з країні. Тоді можна буде розраховувати на скорочення соціальних верств, самі конкретні обставини боротьби за вживання яких призводять до злочинів. Підвищення рівня добробуту населення дозволить посилити й виховну роботу, насамперед, серед молоді [5, с. 5].

В умовах швидкої, обвальної трансформації соціуму одні стани і групи народжуються чи одержують пріоритетний розвиток, а інші втрачають свою колишню роль. Кількість людей, що пересувають на соціальному «дні» чи за межами встановлених правом відносин, досягли загрозливої міри. Поза межовий (надграничний) відсоток маргінальних груп (26%) створює стратегічну небезпеку для майбутнього нації та національної безпеки.

Особливістю правотворчості в посттоталітарному суспільстві є амбівалентність правосвідомості людей, причини якої криються в інертності свідомості людини, нездатності її відразу звільнитися від віджитої системи ціннісно-правових установлень тоталітаризму, що може декларативно відкидатися особистістю, але продовжує існувати на рівні підсвідомості, визначаючи світорозуміння людини, її цінності, інтереси, вчинки. Шлях посттоталітарних держав до правового суспільства ускладнюється також рядом негативних чинників, а саме: відсутність діючого механізму реалізації нових правових норм; стійкий і значно поширений правовий нігілізм; відсутність скільки-небудь значущого досвіду свободи, права і самоврядування, демократії, конституціоналізму, політичної правової культури; підпорядковане становище суспільства в його відносинах з нічим не обмеженою і безконтрольною владою і т.д.

Логіка необхідних змін вимагає не стільки «реформ» у загальноприйнятому їх розумінні, скільки відновлення нормальних природних умов і механізмів життєдіяльності. Однак, мабуть якісь правові інститути, структури іманентні лише тоталітарному режимові та його політико-правовій системі, мають бути ліквідовані, інші — реформовані. Реформування правової системи потребує проведення комплексної державно-правової реформи.

Юридичні норми - результат пізнання законодавцем об'єктивної реальності. Вони мають не лише прескриптивний, а й дескриптивний зміст. Крім того, заперечення істинного підходу до змісту юридичних норм призводить до непереборного розриву між правотворчістю і застосуванням норм права. Юридичні норми - це спосіб упорядкування дій груп та індивідів на основі загальноприйнятих норм і цінностей. Правове нормування є процесом, який забезпечує управління.

Застосування системного підходу в поєднанні з інструментально-функціональною методологією, передусім, припускає, що право - це структурно-елементне утворення, первинним елементом якого виступають правові норми, які для забезпечення найбільш ефективного регулювання окремих видів суспільних відносин об'єднуються в більш-менш великі групи.

Повага до права у сфері його реалізації, на нашу думку, характеризується намаганням не лише неухильно виконувати і дотримуватися приписів правових норм, узгоджувати свою поведінку із зразками, еталонами поведінки, які пропонуються правовими та моральними нормами, а й соціально-активними діями сприяти зміцненню законності та правопорядку у процесі правотворчої діяльності.

Закони «з'являються на світ» та включаються до чинного законодавства внаслідок складної діяльності, яка загалом називається правотворчістю. Правотворчість - це складова частина ширшого процесу - правотворення, який об'єднує в собі всі форми й способи виникнення, розвитку та зміни права, в тому числі й правотворчість.

Сьогодні відбувається переоцінка цінностей, перегляд деяких позицій, повернення до природно-правової доктрини. Відповідно до цього, слід зазначити, що право - це, передусім, система права, а не система норм. За своєю суттю право чек соціальне, а не державне походження. Тому правотворчість не є привілеєм держави.

Правотворчість - це завершальна стадія формування права. Через правотворчість— права система переважно наповнюється регулятивною енергією.

Важливим моментом правотворчості є те, що вона реалізує об'єктивні потреби в зміні регулювання деяких суспільних відносин, які виникають у суспільства або щойно

виникли. Процес правотворчості має будуватися з урахуванням безових соціальних цінностей, з формуванням позитивних ціннісних настановлені, зорієнтованих на загальнолюдське, абсолютне й вічне.

На наш погляд, становлення України як правової держави неможливе без утвердження в ній режиму конституційної законності як у сфері правотворчості, так і в сфері державотворення.

Але сьогодні, в умовах трансформації, сучасне українське суспільстві характеризується багатьма різними суперечностями, серед яких спостерігається прийняття значної кількості нормативно-правових актів і водночас поширення тотального правового нігілізму. Причому прийняті закони відверто ігноруються, порушуються, не виконуються і не цінуються [6, с. 65]. Економічна криза в країні породжу деформовану свідомість, бездуховність, свавілля в усіх сферах суспільного жита, що дуже небезпечно для подальшого розвитку правової держави і суспільства галом.

Нині у більшості громадян України посилюється почуття підозрілості і критицизму у сприйнятті дійсності, цинізму у ставленні до ідеалів, надмірного скептицизму й недовіри. Це на тлі поширення культури споживання і мотивації корисливості, зміни уявлень про межі допустимого в соціально-політичній поведінці, про правилі й норми співіснування в соціумі, також на тлі зростання правової не писемності правового нігілізму. Щодо останнього, то проблема полягає у практичній відсутності цілісної системи правового виховання, що спричинює низький рівень правові культури суспільства загалом.

Відомо, що до правотворців відносять фахівців - нормопроектувальників. Абсолютна більшість із них - службовці центральних і місцевих органів виконавче: влади та органів місцевого самоврядування. їх діяльність нерозривно пов'язана ; етикою поведінки, внутрішньою культурою. Тому ці питання регулюються законодавством, у чому й виявляється його моральність. Державні службовці повинні відповідати високим вимогам, які викладено у Законі України «Про Держави- службу» та цільових підзаконних актах. Серед останніх слід особливо виділити «Загальні правила поведінки державного службовця», які затверджені наказом Головного управління державної служби України від 23 жовтня 2000 р. № 58 [6].

Вказаним нормативно-правовим актом визначаються, зокрема, основні засади та вимоги щодо діяльності та професійного рівня державних службовців.

Укладачі законопроектів повинні дбати про ефективне застосування укладених ними законів та їх наслідки для належного державного управління.

У зв'язку з цим, постійним завданням держави залишається підвищення якості правових рішень, зниження до мінімуму кількості неефективних нормативних актів. Однією із причин повільного реформування суспільства є відставання системи законодавства від його потреб [7, с. 65].

БІЛЬШІ ГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Грималюк П. О. Делегована правотворчість, теоретико-прикладні засади. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. О. Грималюк. – К., 2013 – 20 с.
2. Плавич В. П. Сучасна правотворчість: проблеми теорія і методології [монографія] / В. П. Плавич, С. В. Плавич. – Одеса, Астропринт, 2013, – С. 205-211.
3. Плавич В.П. Ціннісні орієнтири у правотворчій діяльності та її особливості в мовах трансформації суспільства / В. П. Плавич // Альманах права. Свобода, рівність і єдність особи в правовій теорії та юридичній практиці. Випуск 4. До 95-річчя створення Національної

Академії наук України. К., 2013. – С. 62-65.

4. Черниш М. О. Антисоціальна сутність та криміногенний характер маргеналізму: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. О. Черниш. – К., 2011. – 18 с.

5. Плавич В. П. Програмна цільова система зниження рівня маргіналізму і злочинності в Україні / В. П. Плавич // Матеріали 66-ї наук. конф. професорсько-викладацького складу і наукових працівників ім. І. І. Мечникова (23-25 листопада 2011 р. м. Одеса). – Одеса: Астропринт, 2011. – С. 3-14.

6. Політико-правові стандарти ЄС і напрями вдосконалення моделі модернізації сучасної України: Наукова записка / Відповідальний редактор В.П. Горбатенко. – К. Інститут держава і права В. М. Корецького НАН України, 2011. – С. 65

REFERENCES:

1. Hrymaliuk P. O. Delehovana pravotvorchist, teoretyko-prykladni zasady. [Delegated lawmaking, theoretical and applied principles] Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. – K., 2013 – 20 s.

2. Plavych V. P., Plavych S. V. Suchasna pravotvorchist: problemy teorii i metodolohii [monohrafiia] [The current law-making: problems of theory and methodology]. – Odesa, Astroprynt, 2013, – S. 205-211.

3. Plavych V.P. Tsinnisni oriientyry u pravotvorchii diialnosti ta yii osoblyvosti v movakh transformatsii suspilstva [Values in law-making and its features in the languages of Society Transformation] // Almanakh prava. Svoboda, rivnist i yednist osoby v pravovii teorii ta yurydychnii praktytsi. Vypusk 4. Do 95-richchia stvorennia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. K., 2013. – S. 62-65.

4. Chernysh M. O. Antysotsialna sutnist ta kryminohennyi kharakter marhenalizmu [Antisocial and criminal nature of the character of marhenalism]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. – K., 2011. – 18 s.

5. Plavych V. P. Prohramna tsilova systema znyzhennia rivnia marhinalizmu i zlochynnosti v Ukraini [Program target system and marhinalism reduce crime in Ukraine] // Materialy 66-yi nauk. konf. profersrsko-vykladatskoho skladu i naukovykh pratsivnykiv im. I. I. Mechnykova (23-25 lystopada 2011 r. m. Odesa). – Odesa: Astroprynt, 2011. – S. 3-14.

6. Polityko-pravovi standarty YeS i napriamy vdoskonalennia modeli modernizatsii suchasnoi Ukrainy: Naukova zapyska [Political and legal standards of the EU and areas of improvement model of modernization of modern Ukraine: Scientific Note] / Vidpovidalnyy redaktor V.P. Horbatenko. – K. Instytut derzhava i prava V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2011. – S. 65.

Плавич В. П., доктор философских наук, кандидат юридических наук, профессор, академик, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующий кафедры общеправовых дисциплин и международного права Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, (Одесса, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

Философско-правовое исследование современного правотворчества

Аннотация. Аргументировано показано, что правотворчество, - это специфическая форма деятельности органов государственной власти (как правило), которая заключается в издании, изменении или отмене правовых норм и имеет целью регулирование общественных отношений путем нормативного закрепления степеней свободы и справедливости. Определены особенности и тенденции развития правотворческой деятельности и дальнейшего совершенствования законодательства Украины. Авторам показано, что с целью развития современной правотворчества в Украине, адаптации законов и других нормативно-правовых актов с европейским законодательством необходимо разработать механизм обеспечения выполнения этой работы, выработать единые правила европейского законодательства.

Ключевые слова: современная правотворчество, система законодательства, качественные законы, тенденции развития правотворчества, трансформация общества.

Plavich V., doctor of philosophical sciences, PhD in Juridical Sciences, Professor, Academician, Honored Worker of Science of Ukraine, Head of the Department of General Juridical Disciplines and International Law Odessa I.I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

Philosophical and legal investigation of modern lawmaking

Abstract. It is well-reasoned that lawmaking is a specific form of authorities' activities (as a

rule), that involves publication, changing or canceling legal norms and is purposed to regulate social relations by normative fixing of freedom and justice measures. The peculiarities and tendencies of lawmaking development and its further improvement in Ukraine are defined. The author has shown that in order to develop modern lawmaking system in Ukraine, to adapt laws and all the regulatory and legal framework up to the European legislation it is crucial to work out the mechanism of security and execution, as well as common rules of European lawmaking.

Currently, the majority of citizens Ukraine increases feelings of suspicion and criticism in the perception of reality cynicism in relation to the ideals of excessive skepticism and distrust. This is against the backdrop of spreading the culture of consumption and greed motivation, changing ideas about the limits of acceptable in social and political behavior, the rules and norms of coexistence in society, also against the background of legal literacy and not legal nihilism. For the latter, the problem is the practical absence of an integrated system of legal education that leads to low levels of legal culture of society in general.

Key words: modern lawmaking, legislation, qualitative laws, tendencies of lawmaking development, society transformation.